

УДК 342.951.2(477)

Шумін О. П.,

shshumin@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-3134-0178

*аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

НОВА ПАРАДИГМА СУДОВОЇ СИСТЕМИ ПІД ВИКЛИКАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. *Стаття досліджує вплив впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), зокрема штучного інтелекту, на сучасну судову систему та юридичну практику. Вона враховує як потенційні переваги, так і можливі ризики такого застосування. Судова система як і будь-яке інше правове явище трансформується та оновлюється під впливом зовнішніх чинників. Віртуальне середовище, розвиток науково-технічного прогресу впливає на всі соціально-правові сфери, не став винятком й судовий процес.*

Автор розглядає аргументи прибічників та критиків використання ІКТ в правосудді, включаючи питання доступності, дискримінації та технічних обмежень. Крім того, стаття аналізує глибокі філософсько-правові проблеми, пов'язані з використанням штучного інтелекту в судовій системі, такі як роль людини-судді та можливість заміщення її алгоритмами. На основі різних точок зору науковців та практиків у сфері права робиться висновок про те, що важливо забезпечити баланс між технологічними інноваціями та людським фактором у судовій системі. Ретельне врахування цього балансу дозволить розвивати правосуддя на основі сучасних технологій, забезпечуючи справедливість, гуманізм та захист прав людини.

Також досліджено роль електронного правосуддя в підвищенні ефективності судової системи та доступності правосуддя для громадян і підприємств. Обговорено переваги використання інформаційно-комунікативних технологій у судочинстві, таких як електронна подача документів та електронне планування судових засідань. Зроблено висновок про потенційну здатність електронного правосуддя підвищити ефективність та прозорість судової системи в Україні.

Вказується, що ще однією вагомою перевагою електронного правосуддя є зменшення бюрократичних перешкод та покращення адміністративних процесів у судовій системі, упровадження цифрових інструментів дозволяє автоматизувати багато рутинних завдань, таких як ведення обліку справ, призначення засідань і обробка документації. Вказане сприяє збільшенню продуктивності судових працівників та зменшенню часу, потрібного для вирішення справ, що в свою чергу покращує якість та швидкість надання судових послуг для громадян і підприємств.

Ключові слова: електронне правосуддя, судова система, штучний інтелект, інформаційно-комунікативні технології, права людини, віртуалізація права.

Shymin O. P.,

shshumin@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-3134-0178

*Graduate Student at the Institute of Law, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University, Lviv*

A NEW PARADIGM OF THE COURT SYSTEM UNDER THE CHALLENGES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Abstract. *The article examines the impact of the introduction of information and communication technologies (ICT), in particular artificial intelligence, on the modern judicial system and legal practice. It takes into account both potential benefits and possible risks of such use. The judicial system, like any other legal phenomenon, is transformed and updated under the influence of external factors. The virtual environment, the development of scientific and technical progress affects all social and legal spheres, and the judicial process was no exception.*

The author examines the arguments of supporters and critics of the use of ICT in justice, including issues of accessibility, discrimination and technical limitations. In addition, the article analyzes deep philosophical and legal problems related to the use of artificial intelligence in the judicial system, such as the role of the human

judge and the possibility of replacing him with algorithms. Based on the different perspectives of legal scholars and practitioners, it is concluded that it is important to ensure a balance between technological innovation and the human factor in the judicial system. Careful consideration of this balance will allow the development of justice based on modern technologies, ensuring justice, humanism and protection of human rights.

The role of electronic justice in increasing the efficiency of the judicial system and the accessibility of justice for citizens and enterprises was also investigated. The advantages of using information and communication technologies in court proceedings, such as electronic submission of documents and electronic planning of court hearings, are discussed. A conclusion was made about the potential ability of electronic justice to increase the efficiency and transparency of the judicial system in Ukraine.

It is indicated that another significant advantage of e-justice is the reduction of bureaucratic obstacles and the improvement of administrative processes in the judicial system, the introduction of digital tools allows the automation of many routine tasks, such as keeping records of cases, scheduling meetings and processing documentation. This helps to increase the productivity of court employees and reduce the time needed to resolve cases, which in turn improves the quality and speed of providing court services for citizens and businesses.

Key words: electronic justice, judicial system, artificial intelligence, information and communication technologies, human rights, virtualization of law.

JEL Classification: K40, O33

DOI: 10.32782/2616-7611-2024-15-04

Постановка проблеми. Судова система держави відіграє ключову роль в забезпеченні правового життя держави і суспільства. Для демократичної держави роль її є незаперечною. Захист прав і свобод громадян відіграє критичну роль у демократичному суспільстві, і судова система є одним з ключових механізмів, що забезпечує цей захист. Вона здійснює правозастосувальну функцію щодо окремої спірної ситуації й виконує роль нагляду за дотриманням прав і свобод громадян та інших суб'єктів права. Перманентною функцією судової системи є забезпечення правового порядку, який є основою для стабільності та безпеки суспільства.

Судова система гарантує, що кожен громадянин має право на справедливий судовий процес, де йому надається можливість представляти свої інтереси і захищати свої права, зокрема право доступу до суду, належне представництво своїх інтересів, право на обґрунтоване рішення, а також право на апеляцію чи касацію у випадках, коли рішення суду суперечить закону або справедливості. Крім того, судова система має важливе значення у протидії будь-яким формам перевищення повноважень та порушення прав і свобод громадян. Суди виступають як гаранті незалежності та непорушності правосуддя, що відображається у їхній здатності виступати у відстороненому від політичних чи інших впливів зовнішніх чинників. Вона виступає як механізм примусового впливу для тих, хто порушує закон, і забезпечує відновлення справедливості в суспільстві.

Тому питання підвищення рівня ефективності правосуддя є перманентним для сучасної правової

системи, а трансформація її під парадигмами нових викликів потребує предметної наукової уваги.

Останні дослідження та публікації в галузі впливу штучного інтелекту на судову систему відображають загальний тренд до розуміння та визначення нової парадигми судової системи. Дослідники акцентують увагу на тому, як використання штучного інтелекту може змінити способи, якими судова система працює, від розгляду справ до прийняття рішень. Питання аналізували Ю.Бисага, В.Ковальчук, І.Жаровська, Ippoliti R., Tria, G., Geetanjali C., Ruchika G., Nidhi A. та інші.

Розвиток технологічних можливостей зумовлюють потребу не лише налізу позитивних і деструктивних аспектів впровадження електронного правосуддя, а цілісного підходу до розуміння нової парадигми правосуддя.

Мета статті полягає в розгляді нової парадигми судової системи в контексті викликів, що виникають у зв'язку з штучним інтелектом (ШІ). Стаття спрямована на визначення впливу ШІ на судову систему та розгляд нових ідеологічних констант трансформації судової системи.

Виклад основних положень. Належне функціонування системи правосуддя не тільки спрямовується на захист прав та свобод, але на глобальному рівні відіграє вагомий роль для розвитку та процвітання держави в цілому, отримує критичну роль у створенні стабільного правового середовища, яке є основою для розвитку бізнесу, інвестицій та загального економічного зростання в демократичній державі. Вагомо погодитися з італійськими науковцями в тому, що судова влада служить важливим цілям не лише у відсто-

юванні соціальних цінностей, але й у визначенні економічної діяльності [1]. Передбачуваність правового середовища робить судову систему більш привабливою для інвесторів, оскільки вони можуть передбачити ризики та забезпечити захист своїх інтересів у випадку виникнення спорів, створюючи платформу для стимулювання інвестицій в різні галузі економіки, сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню рівня життя та загальному економічному розвитку.

Крім того, стабільне правове середовище дозволяє бізнесу фокусуватися на своїй діяльності, замість витрачання часу і ресурсів на розбіжності з правовими нормами або спори, що сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

Науковою спільнотою було запропоновано декілька методів вимірювання судової ефективності: час, необхідний для вирішення справи, кількість справ, завершених судом, оцінки технічної ефективності і показники очищення судової системи [2]. Всі ці фактори підлягають покращенню за умови впровадження оновлених механізмів електронного правосуддя. В австралійському звіті про роль електронних технологій констатувалося, що розвиток технологій відкриває можливість перетворити систему правосуддя на доступну, недорогу, прозору та ефективну систему, яка реагує на потреби громади. Ефективне використання ІТ у системі правосуддя може повністю змінити відносини між судами, урядом і громадськістю, а технології можуть гарантувати, що повсякденні юридичні питання обробляються без необхідності дорогої юридичної консультації чи тривалих судових процесів [3]. Отож юридичні експерти констатували чіткий зв'язок ефективності судової системи та впровадження новітніх технологій.

Судова система як і будь-яке інше правове явище трансформується та оновлюється під впливом зовнішніх чинників. Віртуальне середовище, розвиток науково-технічного прогресу впливає на всі соціально-правові сфери, не став винятком й судовий процес. Проте тут слід зауважити, що доволі довго й проблемно проходили трансформації, оскільки після бізнесу, який швидко зорієнтувався в перевагах електронних технологій влада також намагалася використати потенційні переваги віртуального простору. Найшвидше це було зроблено саме виконавчою владою спочатку через забезпечення електронних послуг, а згодом через впровадження комплексної матриці електронного урядування. Поряд з цим судова система довго не

реагувала на нові можливості, вела класичну процедуру правосуддя. Саме загрози пандемічного характеру стали тим суттєвим тригером що спричинили перегляд судовою системою потенціалу електронного правосуддя. Його слід розуміти як використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для покращення доступності, ефективності та прозорості правосуддя.

Основні переваги електронного правосуддя включають підвищену ефективність, зменшення бюрократії, підвищення доступності, прозорості і відкритості, а також зменшення витрат. Електронне правосуддя відкриває широкі можливості для покращення ефективності та доступності судової системи. Перш за все, воно спрощує процеси подання документів та обробки справ шляхом використання онлайн-платформ для електронної подачі та обробки документів, дозволяючи зменшити час, необхідний для обробки справ, і сприяє швидкому розгляду справ судом. Крім того, електронне правосуддя сприяє підвищенню прозорості та доступності судової інформації для громадян, оскільки вони можуть отримати доступ до судових документів та інформації про судові справи через онлайн-платформи.

Ще однією вагомою перевагою електронного правосуддя є зменшення бюрократичних перешкод та покращення адміністративних процесів у судовій системі, упровадження цифрових інструментів дозволяє автоматизувати багато рутинних завдань, таких як ведення обліку справ, призначення засідань і обробка документації. Вказане сприяє збільшенню продуктивності судових працівників та зменшенню часу, потрібного для вирішення справ, що в свою чергу покращує якість та швидкість надання судових послуг для громадян і підприємств.

Електронне правосуддя може стати потужним інструментом для підвищення ефективності судової системи в Україні. Його слід розуміти як систему, що включає багато елементів, що удосконалюють чи покращують процесуальну діяльність. Виокремимо наступні:

- електронна подача документів (замість традиційного подання паперових документів, учасники судового процесу можуть використовувати онлайн-платформи для подання документів, що прискорює процес обробки справ і зменшить ризик втрати або пошкодження документів);
- електронне планування судових засідань (використання електронних систем для планування судових засідань може допомогти уникнути затримок і неточностей у робочих графіках

суддів, а також дозволить сторонам більш зручно планувати участь у засіданнях й відповідно має позитивний часовий та фінансовий ефект);

- дистанційний доступ до судової інформації (створення онлайн-порталів, де громадяни можуть переглядати інформацію про судові справи, рішення суду та інші важливі дані, забезпечить більшу прозорість і доступність правосуддя);

- відкритість і прозорість в процесі судочинства (забезпечення електронного журналу судових справ, до якого можуть мати доступ всі зацікавлені сторони, дозволить забезпечити більшу відкритість процесу судочинства і зменшить ризик корупції та впливу);

- електронна система управління судовою діяльністю (розробка спеціалізованих програм для автоматизації рутинних завдань у судовій системі, таких як ведення обліку справ, призначення засідань, може значно збільшити продуктивність працівників суду і відкрити можливості для впровадження аналітичних інструментів для підтримки прийняття рішень.

Всі ці питання впровадження інформаційно-комунікативних технологій в загальному піддавалися критиці лишень в контексті доступності, особливо щодо проявів можливої дискримінації осіб, які мають низький рівень цифрової грамотності а також щодо технічних можливостей доступу до мережі інтернет в окремих регіонах тощо.

Проте з появою штучного інтелекту виникли нові глибинні філософсько-правові проблеми: наскільки глибинно можна дозволяти інформаційно-комунікативним технологіям впроваджуватися у судову систему.

Певна група науковців вважає, що ШІ є спасінням для окремих держав і мотивує безумовну користь такого підходу. Аргументи Рії Сил та ін. наступні, як країна, що розвивається, Індія переобтяжена великою кількістю незавершених судових справ головним чином через недостатню кількість суддів, юристів, інфраструктури тощо. Дотримуючись цієї концепції, штучний інтелект можна застосовувати в правовому полі, щоб допомогти правовій системі вирішити ці незавершені судові справи та забезпечити швидке правосуддя жертві [4]. Однак слід вказати, що така аргументація походить зазвичай не від юристів, а від фахівців у галузі інформаційно-комп'ютерних технологій, які більш прагматично вбачають алгоритм рішення проблеми.

Хоча й фахівці юридичного спрямування також вбачають суттєві переваги штучного інтелекту - більша юридична прозорість, більш ефек-

тивне вирішення спорів, покращеного доступу до правосуддя. Завдяки новим технологіям юристи отримають можливість працювати ефективніше, поглибити та розширити свої знання та надати клієнтам більше цінності [5].

Науковці школа транснаціонального права Пекінського університету (зокрема Рей Ворті Кемпбелл) досліджують це питання глибинно й вказують, що залишаючи в стороні можливість радикального технологічного прогресу, найближчим часом ми можемо очікувати, що програмне забезпечення відіграватиме роль підтримки – але не заміни – людей-суддів. ШІ може в певних випадках передбачити, як може закінчитися певна справа. Однак це далеко не те, що роблять судді. Поточні можливості штучного інтелекту обмежені спеціальними завданнями, а ролі суддів настільки узагальнені, що в найближчій перспективі немає жодної можливості повністю й задовільно замінити суддів у справах із високими ставками.

Також науковці зазначають, що навіть якщо програмне забезпечення буде розроблено для виконання загальних можливостей, перспектива в кращому випадку невизначена, ми все одно повинні зіткнутися з питанням, чи готові ми делегувати створення та застосування законних прав і обов'язків знеособленим штучним об'єктам [6].

Коли питання про роль делегування повноважень в категоріях складних справ не є питанням для дискусії, то для типових справ все частіше наукова спільнота, експерти, фахівці та практики вважають доречним застосовувати ШІ, вказуючи на суттєві переваги: швидкість, зручність, доступність, економічна вигода, прогнозованість, чітке дотримання букви закону тощо.

Якщо питання про заміну суддів на ШІ поки що видається ще не первинним завданням для вирішення, то заміна інших фахівців у галузі права є сучасною реальністю. Нове законне програмне забезпечення для моделювання штучного інтелекту, як-от Ross intelligence та Catalyst, а також машинне навчання та обробка природної мови дають життєздатні цілі боротьби, кращу легітимну чіткість і кращий доступ до правосуддя та нові труднощі для звичайних юридичних фірм, які пропонують юридичну допомогу з використанням кагортної кореляційної моделі. Крім того, адвокатські боти з підтримкою штучного інтелекту виконують завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту і мають виконуватися юристами. У такій ситуації юристи-боти замінюють людей-юристів [7]

Отож сучасна судова система та юридична система стоїть напередодні парадигми вибору природно-гуманістичного чи математично-технологічного шляху розвитку права, правової реальності й судової системи відповідно. З одного боку, природно-гуманістичний підхід покладає акцент на захист прав і свобод людини, гуманітарні цінності та індивідуальність кожного суб'єкта права. Він враховує контекст індивідуальних справ, етичні аспекти та соціокультурні норми суспільства. З іншого боку, математично-технологічний підхід спрямований на використання сучасних технологій, автоматизацію процесів та аналітичні інструменти для оптимізації судових процедур та прийняття рішень.

В контексті електронного правосуддя, судова система все більше нахиляється до математично-технологічного підходу, оскільки цифрові інструменти дозволяють оптимізувати процеси судочинства, забезпечуючи швидкість, ефективність та доступність правосуддя. Однак, важливо забезпечити баланс між технологічними інноваціями та людським фактором, забезпечуючи збереження принципів справедливості, гуманізму та захисту прав людини. Вказаний принцип розумної збалансованості допоможе створити сучасну судову систему, яка відповідає викликам сьогодення та забезпечує розвиток правової реальності на основі сучасних технологій, без втрати гуманістичних цінностей та принципів.

Висновок. З появою штучного інтелекту в судовій системі виникають нові філософсько-правові питання. Деякі дослідники вбачають у ньому можливість розв'язання проблем недостатнього кількості суддів та швидкого розгляду справ, проте існує опозиційний погляд, який підкреслює важливість збереження ролі людського фактора у судочинстві. Забезпечення балансу між використанням штучного інтелекту та збереженням людського елемента дозволить судовій системі пристосуватися до сучасних викликів, забезпечуючи ефективність та справедливість правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Falavigna G., Ippoliti R., Manello A. Judicial Efficiency and Immigrant Entrepreneurs. *Journal of Small Business Management*, 2019, Vol. 57(2) P. 421–449.
2. Ippoliti R., Tria G. Efficiency of judicial systems: model definition and output estimation. *Journal of Applied Economics*, 2020. Vol. 23(1) P. 385–408. <https://doi.org/10.1080/15140326.2020.1776977>

3. Wallace A. E-Justice: An Australian Perspective. *E-Justice: Using Information Communication Technologies in the Court System*. 2009. 25 p.

4. Sil R., Alpana, Roy A. A Review on Applications of Artificial Intelligence Over Indian Legal System. *IETE Journal of Research*, 2023. Vol. 69(9), P. 6029–6038. <https://doi.org/10.1080/03772063.2021.1987343>

5. Alarie B., Niblett A., Yoon A. H. How artificial intelligence will affect the practice of law. *University of Toronto Law Journal* 2018. Vol. 68 Issue supplement 1. P. 106-124

6. Worthy C. R. Artificial Intelligence in the Courtroom: The Delivery of Justice in the Age of Machine Learning *COLO. TECH. L.J.*, Vol. 18, 323.

7. Geetanjali C., Ruchika G., Nidhi A. Role of Artificial Intelligence in Transforming the Justice Delivery System in COVID-19 Pandemic. (*International Journal on Emerging Technologies*, 2020. Vol. 11(3): 344–350. <https://ssrn.com/abstract=3617243>

REFERENCES:

1. Falavigna G., Ippoliti R., Manello A. (2019) Judicial Efficiency and Immigrant Entrepreneurs. *Journal of Small Business Management*, Vol. 57(2) P. 421–449. [in English]

2. Ippoliti R., Tria, G. (2020) Efficiency of judicial systems: model definition and output estimation. *Journal of Applied Economics*, Vol. 23(1) P. 385–408. <https://doi.org/10.1080/15140326.2020.1776977> [in English]

3. Wallace A. (2009) E-Justice: An Australian Perspective. *E-Justice: Using Information Communication Technologies in the Court System*. 25 p. [in English]

4. Sil R., Alpana, Roy A. (2023) A Review on Applications of Artificial Intelligence Over Indian Legal System. *IETE Journal of Research*, Vol. 69(9), P. 6029–6038. <https://doi.org/10.1080/03772063.2021.1987343> [in English]

5. Alarie B., Niblett A., Yoon A. H. (2018) How artificial intelligence will affect the practice of law. *University of Toronto Law Journal* Vol. 68 Issue supplement 1. P. 106-124 [in English]

6. Worthy C. R. (2020) Artificial Intelligence in the Courtroom: The Delivery of Justice in the Age of Machine Learning *COLO. TECH. L.J.* Vol. 18, 323. [in English]

7. Geetanjali C., Ruchika G., Nidhi A. (2020) Role of Artificial Intelligence in Transforming the Justice Delivery System in COVID-19 Pandemic. (*International Journal on Emerging Technologies*, Vol. 11(3): 344–350. <https://ssrn.com/abstract=3617243> [in English]

Стаття надійшла до редакції 10.01.2024